Avrasya Ekonomik Birliği'nin Kırgızistan ile Türkiye İlişkilerine Etkileri

The Impacts of the Eurasian Economic Union on the Relations Between Kyrgyzstan and Turkey

Ph.D. Candidate Ömer Faruk Karaman (Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Kyrgyzstan)

Abstract

With the collapse of the Soviet Union, Russian Federation, trying to develop economic and political relations with various countries, in order to maintain its influence in the newly independent states, is in charge of creating an organization called the Eurasian Economic Union. In this context, the Eurasian Economic Union, which started its activity in January 2015, is an attempt to economic integration among Russia, Belarus, Kazakhstan, Armenia and Kyrgyzstan. The Turkish foreign policy has changed in multi-vector direction. Thus, the last events in Eurasia began to attract the attention of Turkey. In this paper, focusing on the perceptions of Eurasia by Russia and Turkey, examines the influence of the Eurasian Economic Union on relations between Turkey and Kyrgyzstan. In this context, Kyrgyzstan's membership in the Eurasian Economic Union, in a political sense, may negatively affect relations between two countries and reduce the presence of Turkey in Kyrgyzstan. Also, because of the expected increasing in customs duties and hence rise in prices for goods imported from Turkey, the decline in demand for Turkish goods is expected. Nevertheless, the possibility of signing free trade agreements between member states, including Kyrgyzstan and Turkey in the long term, will change the political, commercial and cultural relations between two countries in a positive way.

1 Giriş

1945'lerden sonra dünya ticaretini serbestleştirme çalışmaları hız kazanmıştır. Bu çalışmalar esas olarak iki yönde gelişmiştir. Birincisi, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT): dünya ticaretini serbestleştirmek üzere 1947 yılında yürürlüğe giren ve 1995 yılında DTÖ'nün kapsamına alınan çok yanlı bir anlaşmadır. İkincisi ise bölgesel yaklaşım olarak iktisadi birleşme hareketleridir. Burada, genellikle belirli bir coğrafi alanda yer alan ve yakın ekonomik ilişkiler içinde bulunan ülkeler arasındaki dış ticaret ve farklı ekonomik faaliyetleri serbestleştirmek amacıyla iktisadi birleşmeler oluşturulmaktadır. Günümüzde ulaştırma ve haberleşme tekniklerinin çok yüksek bir düzeyde olduğundan dolayı uzaklık faktörü neredeyse ortadan kalkmış, uluslararası ilişkiler yoğunlaşmış ve iktisadi birleşmeler için daha uygun bir ortam oluşmuştur. Bu tür birleşmeler farklı biçimlerde ortaya çıkabilir, örneğin serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik birlik ve parasal birlik. Ama biçimleri farklı olmasına rağmen üye ülkeler arasında bulunan ticareti serbestleştirmek olan aynı temel amacı vardır. Örnek olarak, son zamanlarda ortaya çıkan Avrasya Ekonomik Birliği'ni ele alabiliriz.

Rusya 2000'li yıllarda Putin önderliğinde iç karışıklıklardan kurtularak Avrasya ile yeniden ilgilenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulması ile eski Sovyetler Birliği ve bugünkü BDT coğrafyasında ilk ciddi uluslararası kurumsallaşma gerçekleşmiştir (Avcu, 2014: 271). Bu çerçevede 2015 yılının Ocak ayından itibaren hayata geçen Avrasya Ekonomik Birliği; temelde Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Rusya ve Kırgızistan'ı içeren ekonomik bir bütünleşme çabasıdır. Dolayısıyla Avrasya Ekonomik Topluluğu çerçevesinde oluşan Gümrük Birliği ve entegrasyon sürecinin bir sonraki aşaması olan ve Ortak Ekonomik Alan uygulaması ve 2015 yılının Ocak ayından itibaren yürürlüğe giren Avrasya Ekonomik Birliği, eski Sovyet ülkeleri arasındaki entegrasyon çalışmalarının günümüze kadarki en etkin ve en önemli örneği sayılabilmektedir (ORASAM, 2015: 4).

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki değişmelerin etkisi ile Türk Dış Politikasının Batı merkezli karakteri de değişme göstermeye başladığı bazı uzmanlarca belirtilmektedir. Türk Dış Politikası çok aktörlü ve çok boyutlu hale gelmiştir. Türkiye, büyük öneme sahip olarak gördüğü Transatlantik ilişkiler çerçevesinde hem ABD hem de Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirerek devam ettirmekte; ayrıca tarihi ve kültürel bağlarının bulunduğu Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Güney Kafkasya, Güney Asya ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini hızlı bir biçimde geliştirmeye çalışmaktadır (www.mfa.gov.tr). Bundan dolayıdır ki Avrasya bölgesindeki gelişmeler Türkiye'nin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Özellikle Türkiye'nin, söz konusu coğrafyada bulunan Türk Cumhuriyetler ile olan tarihi ve kültürel bağları bu kapsamda önemli rol oynamaktadır.

Soğuk savaşın sona ermesinin ardından şekillenen yeni dünya düzeninde gerek jeopolitik konumu gerek doğal kaynakları açısından üzerine en çok dikkatleri çeken bölgelerin başında Avrasya gelmektedir (Şanlı, 2008: 17). Bu doğrultuda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla farklı ülkeler ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışan yeni bağımsız ülkeler üzerinde nüfuzunu koruma amacıyla Rusya, Avrupa Birliği'ne benzer bir oluşum varsayılan ve hatta Sovyetler Birliği'nden sonra yeni bir entegrasyon olarak öngörülen Avrasya Ekonomik Birliği'nin

kurulmasına önderlik etmektedir. Buna bağlı olarak Rusya'nın Avrasya bölgesinde egemen güç olarak kalma hedefi, Avrasyacılık akımının etkisindeki Rus dış politikasının temel politikalarından birisi haline gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra farklı ülkeler ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışan ve Sovyet sonrası yeni bağımsız ülkeler üzerinde nüfuzunu kaybetmeme çabasında olan Rusya Federasyonu'nun Avrasya bölgesinde egemen güç olarak kalma hedefi vardır ve Avrasyacı fikir akımının etkinindeki Rus dış politikasında Avrasya bölgesi çok büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda, Rusya Federasyonu Avrupa Birliği'ne alternatif bir oluşum varsayılan Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulmasına önderlik etmektedir. 2015 yılının Ocak ayından itibaren hayata geçen Avrasya Ekonomik Birliği Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Rusya ve Kırgızistan'ı içine alan ekonomik bir bütünleşme çabasıdır. Bu ekonomik bütünleşme sayesinde, üye ülkeler arasındaki her türlü ekonomik, ticari işbirliği, ürün girdi ve çıktısı serbest hale getirilmektedir. Yani, üye ülkeler arasında birbirine kolaylık sağlayacak olan genel ve ortak bir pazar kurulmaktadır. Böylece, AEB bugün eski SSCB ülkeleri arasındaki bütünleşme çabalarının en etkin örneğidir.

Türkiye'nin Orta Asya ülkelerinden olan Kırgızistan ile ilişkileri bu çerçevede önemli bir yere sahiptir. Türkiye ile Kırgızistan arasındaki siyasi ilişkiler henüz Sovyetler Birliği'nin resmi olarak dağılmadığı dönemde T.C. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 1991 yılının Nisan ayında gerçekleştirdiği Sovyetler Birliği gezisinin ardından aynı yılın 29 Mayıs'ında Kırgız heyetinin Türkiye'yi ziyareti ile başlamıştır. Ayrıca Kırgızistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke de Türkiye olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, Kırgızistan'ın devletleşmesi ve uluslararası arenaya katılım sürecinde ciddi destek göstermiştir (Andican, 2015: 3). Bu denli iyi bir şekilde başlayan iki ülke arasındaki ilişkiler bazı küresel olaylar ve iç dinamikler doğrultusunda dalgalanma gösterirken genel olarak söz konusu ilişkilerde gelişme yaşandığı gözlemlenmektedir.

Bu çalışmanın amacı AEB'ne üye olan Kırgızistan'ın Türkiye ile olan ilişkilere etkisini incelemek ve ekonomik ile siyasi boyutlar açısından iki devlet arasındaki ilişkiler hangi yönde gelişeceğini değerlendirmektir. Ayrıca yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda Avrasya Ekonomik Birliği'nin oluşumu, tarihsel süreci, Kırgızistan'ın bu oluşumdaki yeri, birliğe olan katkısı, avantajı ve dezavantajları, bağımsızlıktan başlayarak Kırgızistan'ın Türkiye ile ilişkileri ve söz konusu birliğin bu ilişkilere muhtemel etkileri irdelenmiştir.

2 Avrasya Ekonomik Birliğinin Oluşturulması ve Kırgızistan'ın Üyeliği

8 Aralık 1991 tarihinde Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) oluşturulması anlaşmasını imzalayarak Sovyetler Birliği'ne son vermişlerdir. 21 Aralık 1991 tarihinde Baltık Devletleri ve Gürcistan hariç, tüm eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri, son olarak da 1993 yılında Gürcistan bu anlaşmayı imzalamıştır. Üye ülkeler sırasıyla; Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan (ortak üye), Rusya Federasyonu ve Ukrayna (de facto) devletleridir.

BDT pazarı bugün yaklaşık 270 milyonluk nüfusu ile dünyanın en büyük pazarları arasında yer almaktadır. “2008 yılında BDT ülkelerinin toplam ihracatı 700 milyar doların üzerine çıkarken, toplam ithalatı da 500 milyar dolara yaklaşmıştır. BDT ülkelerindeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2000 yılından bu zamana kadar %543 artarak 355 milyar dolara yükselmiştir”. Ancak BDT ülkelerinden sadece Ermenistan, Kırgızistan, Moldova ve Ukrayna DTÖ üyesidir. Bu yılı da Rusya Federasyonu uzun yıllı görüşmelerden sonra DTÖ üyesi olarak kabul edilmiştir. Diğer ülkeler DTÖ üyeliği için görüşmelerini sürdürmektedirler. Kazakistan bu ülkeler arasından yakın zamanda DTÖ üyesi olması beklenen ülkelerden biridir (oibrussia.org).

BDT, üye ülkelerin çok yönlü işbirliğine yaklaşım farklılıkları ve sorunlara bölgesel çözüm arayışları gibi nedenlerden dolayı ülkeler arasında etkin bir işbirliği sağlanamamıştır. Bu nedenle bazı üyeler daha etkin işbirliği oluşturabilmek için farklı oluşumlara gitmişlerdir. “Bu oluşumlardan birisi olan Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) 2000 yılında Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu ve Tacikistan tarafından kurulmuştur. 2006 yılında Özbekistan da topluluğa katılmış, ancak 2008 yılında üyelikten vazgeçmiştir. Ukrayna, Moldova ve Ermenistan gözlemci statüsündedirler. AET'nun kuruluş amaçları arasında GB oluşturmak, imzacı ülkelerin birbirleri ile uyumlu ekonomik politikalar yürütmesi, ortak enerji alanı meydana getirmek, tarım alanında işbirliğini geliştirmek, Ortak Pazar oluşturarak parasal bütünleşme gerçekleştirmek, sosyal ve insani alanlarda ve göç politikalarında işbirliği yer almaktadır. Bugüne kadar serbest ticaret rejimi formatında olan AET Rusya, Belarus ve Kazakistan arasında imzalanan anlaşma ile GB'ne dönüşmüş böylece üçüncü ülkeler ile yapılan ticareti de kapsamaya başlamıştır (oibrussia.org).”

6 Ekim 2007'de Beyaz Rusya, Kazakistan, Rusya ve Ukrayna taraflarından GB ve Ortak Gümrük Alan'ın oluşturulması ile ilgili anlaşma imzalanmıştır. 2009 yılı devlet ve hükümet başkanlar düzeyinde GB'nin temeli oluşturan yaklaşık 40 tane uluslararası anlaşma kabul edilip onaylanmıştır. 28 Kasım 2009'da Beyaz Rusya'nın başkentinde liderler zirvesinde Medvedev, Lukaşenko ve Nazarbaev görüşerek Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Kazakistan toprakları üzerinde 1 Ocak 2010 tarihinden itibaren Ortak Gümrük Alan'ının kurulması ile ilgili olarak gerekli çalışmaların başlatılmasına karar vermişlerdir. 2010 yılının ilkbaharında Beyaz Rusya ile ortaya çıkan anlaşmazlık sebebi ile 28 Mayıs'ta Rusya Başbakanı Putin GB'nin Belarus'un katılmaksızın faaliyete geçeceğini ilan etmiştir. 2010 yılının 7 Haziran'da ise Beyaz Rusya GB'nin 3 taraflı şekilde ve GB'nin yasasın imzalanması

ile faaliyete geçeceğini belirtmiştir. Böylece, 1 Temmuz 2010 yılında GB yasası Rusya ve Kazakistan topraklarında yürürlüğe girmiştir, 6 Temmuz 2010'da Beyaz Rusya dahil GB'ine dahil edilmiştir (Pavlov, 2011).

Gümrük Birliği anlaşması sadece ticaret alanında işbirliğini ifade ettiği için, üye ülkeler arasında sermaye ve işgücü faktörlerinin de serbestliğini ifade eden entegrasyon sürecine geçilmesi için Ortak Ekonomik Alan'ın (OEA) oluşturulması konusunda çalışmalar başlatılmıştır. 18 Kasım 2011'de üye ülkeler tarafından kabul edilen deklarasyona göre OEA 2012 yılından itibaren çalışmaya başlamış. OEA anlaşması ekonomik entegrasyon sürecinin daha ileri bir aşaması olarak üye ülkelerde rekabet koşullarının, tarım ve sanayi sektörlerine yönelik devlet yardımlarının, göç, taşımacılık hizmetleri, doğal tekellerin düzenlenmesi, petrol ürünleri, finansal piyasalar ve genel makroekonomik politika konularında ortak strateji izlemeyi amaçlamaktadır. Aynı deklarasyonda OEA çerçevesinde entegrasyon çalışmalarının sürdürülmesi ve 2015 yılına kadar Avrasya Ekonomik Birliği'nin oluşturulmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu çalışmalar sonucunda Kazakistan'ın başkenti Astana'da 29 Mayıs 2014 tarihinde Avrasya Ekonomik Birliği anlaşması imzalanmış ve 1 Ocak 2015'ten itibaren yürürlüğe girmiştir. Anlaşmada birlik sınırları içerisinde mal ve hizmet ticareti, işgücü ve sermaye akımlarının serbestliği, buna ek olarak makroekonomik politika konusunda ve enerji, ulaşım, sanayi, tarım ve finansal piyasalar gibi temel ekonomik sektörlerde uyumlu ortak politikaların yürütülmesine ilişkin hükümleri yer almaktadır (ORASAM, 2015).

Yukarıda bahsedilen hükümlerden yola çıkarak birliğin kurulmasında birlik sınırları içerisinde mal ve hizmet ticareti, işgücü ve sermaye akımlarının serbestliği, makroekonomik politika konusunda ve enerji, ulaşım, sanayi, tarım ve finansal piyasalar gibi temel ekonomik sektörlerde ortak politikaların yürütülmesi gibi amaçlar sıralanmaktadır.

Özetlenen amaçların daha çok ekonomik anlamda olduğu görülmekte, ancak ekonomik amaçların dışında birliğin oluşturulmasında siyasi amaçlar da bulunmaktadır. Batılı gözlemcilerin iddialarına göre, AEB tamamen siyasi bir girişimdir. Onlara göre, Moskova'nın eski imparatorluğunu yeniden inşa etmek için hazırlanan yeni bir denemedir. Diğerlerine göre ise, Rusya AB'nin 2007 yılında başlatılan Doğu Ortaklığı girişimini dengelemek için önceden gümrük birliğini sonradan da ekonomik birliği ön plana çıkarmıştır. Böylece, AEB kısmen Rus liderliğinin ve bir dereceye kadar birliğin önünde gelen diğer iki üyesinin jeopolitik ve siyasi yaklaşımlarının bir ürünüdür (Shumlo-Tapiola, 2013).

Rusya bölge üzerinde tekrar kontrol kazanmak istemektedir. Tarih ve coğrafi açıdan baktığımızda Avrasya Birliği projesi daha çok Rusya'nın çıkarına uygun olduğu açıktır. Moskova bölgedeki kontrolünü yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Onun yanında birlik Rusya'nın yükselen bir Asya'ya karşı denge olarak bölgede bir ekonomik varlık arayışını göstermektedir. Pekin'in Moskova'nın müttefiki gibi görünmesine rağmen, Rusya Çin'in Orta Asya'da büyüyen varlığından rahatsız olmaktadır. Dolayısıyla, AEB - dost ülkelerden oluşan bir tampon bölge olarak Rusya'yı Çin'den korumak için kullanılan bir yoldur, hem de Rusya'nın Orta Asya'daki konumunu yükseltmek için pazarlara daha iyi erişimi sağlamaktadır. Kazakistan ve Beyaz Rusya'ya geldiğimizde, ikisi de Rusya'ya daha yakın olmak düşüncesine sahiptirler, bu da söz konusu ülkelerin liderlerine ve siyasal elitlerine dayanmaktadır. Kişisel olarak Avrasya projesinin düşünce babası olması sebebi ile Kazakistan projesinin parçası olmuştur. Nazarbayev 1994 yılında ilk olarak "Avrasya Birliği" terimini ortaya atmıştır. Buna ek olarak, Nazarbayev Çin'in Kazakistan'daki son yıllarda artmış olan etkisini dengelemeyi düşünmüştür (Shumlo-Tapiola, 2013).

Diğer eski Sovyetler Birliği ülkelerin arasında Ermenistan'ın ardından AEB üyeliğini Kırgızistan da elde etmiştir. 12 Ağustos 2015 tarihinde Kırgızistan'ın Birliğe katılım anlaşması yürürlüğe girmiştir. Birlik üye devletleri tarafından anlaşmanın yürürlüğe girmesi için gerekli olan tüm prosedürler tamamlanmıştır.

Kırgızistan'ın birliğe katılması altındaki temel amaç ekonomik alanı genişleterek komşu ülkeler ile ortak ekonomik alanda bulunmaktır. Bunun yanında, Kırgızistan kendi sosyo-ekonomik durumunun pek iyi olmadığından dolayı söz konusu entegrasyon sürecine üyelik durgunluk aşamasına giren ekonomisinin gelişmesine destek olacağına inanmakta ve ülke sınırları güvence altına almakla ekstremizme karşı mücadelede üye devletlerden ek yardım almayı umut etmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği'nin bölgeden uzak olması, ABD'nin Orta Asya'dan çekilmesi, olası bir Çin tehdidi, doğal kaynakların bulunmaması ve zayıf bir ekonomiye sahip olan Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkelerin AEB'ye girişini hızlandırmıştır (Avcu, 2014).

Bu bağlamda, üyelik konusunda Kırgızistan kamuoyunun gösterdiği farklı tepkiler, özellikle ülkenin birliğe katılmasından doğan avantaj ve dezavantajlar konusunda, hararetli tartışmalara yol açmıştır. Bazı uzmanlar ve akademisyenler söz konusu birliğe katılmadan yana olmaktadır. Onlara göre, AEB üyelik Kırgızistan için yeni perspektifler açmaktadır. Mal, hizmet, sermaye ve emek akımları önündeki engeller kaldırılmaktadır. Özellikle enerji, ulaştırma ve tarım sektörlerinde çeşitli projelerinin uygulanması için yeni yatırım fırsatları açılmaktadır vs. Diğerleri ise, katılma Kırgızistan'a daha gelişmiş ve gelir düzeyi daha yüksek olan diğer üye ülkelere karşı rekabet edebilme olasılığı düşük olduğunu belirterek çok sayıda dezavantaj getireceğine inanıp genel olarak katılmaya karşıdır. Bu dezavantajlar arasında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan Kırgızistan'ın diğer ülkeler ile olan siyasi, ekonomik ve ticari ilişkileri zayıflatacağı düşüncesi yer almaktadır.

Bununla birlikte olumlu yanları olarak Kırgızistan'ın AEB üyeleriyle ticaretini geliştireceği, gümrük gelirleri ve sınır güvenliğinin artacağı, yatırımlar ve işçi dövizlerinin artacağı öngörülmektedir. Olumsuz olarak da Kırgızistan'ın ihracat özelliğini kaybedeceğinden dolayı işsizlik oranında artış gözükmesi ve yaşam şartlarının pahalılaşması beklenmektedir. Türkiye açısından da yapılan ihracat daha pahalı olacağından dolayı üretim yapmak için Kırgızistan'da yatırımcıların sayısında artış yaşanması beklenmektedir (Avcu, 2014).

3 Kırgızistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği Üyeliği Çerçevesinde Türkiye ile İlişkileri

Kırgızistan bağımsızlığını elde ettikten sonra kendi başına uluslararası ilişkilere katılma ve uluslararası alanda yukarıdan gelen amirlerden serbest olarak kendi dış politikasını belirleme avantajlarını elde etti. Kırgız Cumhuriyeti ilk önce kendi halkın menfaatlerini savunan, yeni demokratik, hukuk kurallarına dayalı devlet inşa etmek için uygun şartları geliştirmeye gayret etmektedir. Bağımsız Kırgızistan hızlı bir şekilde uluslararası alanda diğer aktörler tarafından tanınmaya başladı. 2 Mart 1992 tarihinde Kırgızistan, Birleşmiş Milletler'in üyeliğini kazandı. 1991-1993 yılları aralığında Kırgızistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu dünya çapındaki 128 devlet tanıyarak söz konusu ülke 80'den fazla olan devlet ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Onların arasında Türkiye Cumhuriyeti bulunmaktadır.

Kırgız-Türk işbirliğinin oluşumu Kırgızistan'ın Türkiye tarafından egemen bir devlet olarak kabul edildiğinden sonra ve iki ülke arasında 24 Aralık 1991 tarihinde diplomatik ilişkilerin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Böylece, iki ülke arasındaki işbirliği, kültürel, dilsel ve dinsel benzerliklere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu ilişkiler hem uluslararası hukuk kurallara, eşitlik ve dostluk prensiplerine, hem de iki ülkenin ulusal çıkarlarına dayanmaktadır. Buna ek olarak, Kırgız-Türk ilişkileri siyasi, ekonomik, ticari, kültürel, bilimsel, askeri ve diğer alanlarda mevcut ve gelecekteki işbirliği konularını düzenleyen 100'den fazla anlaşma, sözleşme ve protokollerden oluşan geniş bir hukuki altyapıya dayanmaktadır. Bunun yanında, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine yönelik diğer iki etkin siyasi kanal mevcuttur. Onların birincisi, Türkçe konuşan ülkelerin Parlamenter Asamblesi (TürkPA), ikincisi ise, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY). Kırgızistan ile Türkiye ikisine de üyedir ve söz konusu kuruluşların her ikisi de Türk Konseyi ya da başka adıyla Türk Dili Konuşan Devletlerin İşbirliği Konseyi'nin parçasıdır. Aynı anda iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkı yapan ve 2011 yılında oluşan Kırgızistan ve Türkiye arasındaki Stratejik İşbirliği Yüksek Konseyi mevcuttur. İşte, bunlara benzer örgütlerin faaliyette olmaları iki ülke arasındaki ilişkilerin özel bir statüye sahip olduğunu göstermektedir.

Fakat Kırgızistan'ın Avrasya'nın entegrasyon sürecine dahil olması onun Türkiye ile var olan ilişkilerine siyasi anlamda herhangi bir değişiklik getirmemektedir, ama ekonomik anlamda değişiklikler söz konusudur. Türkiye Kırgızistan'a en çok ihracat yapan devletler sırasında yer aldığı bellidir ve hem Kırgızistan'ın AEB'ne üyeliğinden dolayı, hem de birlik içerisinde var olan Gümrük Birliği anlaşmasını imza ettiğinden dolayı vergilerin yükselmesi sonucunda Türkiye'den gelen malların pahalılaşmasıyla söz konusu mallara olan talep azalmaktadır. Böylece Kırgızistan'ın AEB'e girmesi ikili ilişkileri iktisadi anlamda etkilendiği halde siyasi anlamda bir değişiklik getirmeyecekti, ama yakın zamanda Rusya ile Türkiye arasında gerçekleşen uçak krizinden dolayı iki devlet arasında ortaya çıkan gerginlik her iki ülke ile uzun ve güçlü ilişkilere sahip olan Kırgızistan'ı ve aynı zamanda Kırgız-Türk ilişkilerini etkilemektedir.

Söz konusu kriz ortaya çıktığında önceden iktisadi amaçla oluşturulan entegrasyon hemen siyasi hatta askeri-siyasi boyut kazanmaya başladı. Türkiye'den Kırgızistan ve Kazakistan'a olan ve Rusya toprakları üzerinden geçen ticaret yolları bloke edilmiştir. Sınırdaki çok sayıda kamyonlar durdurulmuş. Onların sınırı geçme konusu en yüksek makamlarca tartışılmıştır. Bu bağlamda da Rusya hükümeti AEB üye ülkelerinden Türkiye ile olan ilişkilerin sınırlandırmalarını istemiştir. Ancak, Rusya için Orta Asya ülkelerini ve onun içinde Kırgızistan'ı Türkiye'den izole etmek zor olacaktır, çünkü Kırgızistan için Türkiye ile ilişkilerini kesmek dezavantajlıdır. Uluslararası alanda her bir ülke kendi çıkarlarını başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için etkin işbirliği fırsatları aramak ve mevcut ilişkilerini daha da güçlendirmesi gerekmektedir. Kırgızistan da, bu durumlarda, diğer aktörler için ilgi alanı olmaktan kalkmıştır. Bu nedenle, Kırgızistan kendi menfaat ve çıkarları koruyabilmek için üçüncü ülkeler ile ilişkilerini sürdürerek kendisine ilgi çektiği gerekmektedir.

Kırgızistan'ın bağımsızlığından günümüze Türkiye ile ilişkileri olumlu bir seyir izlemiş, siyasi, ekonomik, kültürel boyutlarda hız kazanmıştır. Kırgızistan'ın söz konusu birliğe üye olması Türkiye ile ilişkilerinde herhangi bir olumsuzluğa yol açması beklenmemektedir. Fakat ekonomik ve ticari ilişkilerde etki doğurması olasılığı yüksektir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2012 rakamlarına göre Türkiye'nin ihracatı 178,5 milyon dolar iken Kırgızistan'ın ithalatı yaklaşık 50 milyon dolardır. Bu şekilde Kırgızistan'ın ticaret açığı verdiği gözükmektedir. Türkiye Kırgızistan'ın ithalat yaptığı ülkeler arasında yedinci sıradadır. Türkiye'nin AEB'ye girme ihtimali (kısa dönemde) zayıf olsa da Türkiye'nin bu birlik üyesi olan Rusya ve diğer Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilerini etkileyecektir. Yeni gümrük tarifelerinden dolayı bu ülkelere ürün satışı daha pahalı hale geleceği için Türkiye bu ülkelerde doğrudan yatırımlar yaparak üretimi gerçekleştirmeye devam edebilir (Avcu, 2014).

İki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin en önemli göstergelerinden biri doğrudan yatırımlardır. Kırgız Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi'nin verilerine göre Kırgızistan'daki Türk sermayeli işletmelerin sayısı 341'dir. Bu sayı ise toplam yabancı sermayeli şirketlerin % 13'üne denk gelmektedir. Türkiye bu oran ile Rusya,

Kazakistan ve Çin'den sonra dördüncü sıradadır. Ancak tamamı ile yabancı sermayeli şirketler sıralamasında ise 242 adet şirket ile Türkiye birinci sırayı almıştır. Bu bilgiler ışığında Kırgızistan ve Türkiye ticari ilişkileri değerlendirildiğinde ortaya çıkan en önemli sonuç Türkiye'nin ithalat edilen ve yeniden BDT ülkelerine ihracatı yapılan ürünlerin ortak gümrük tarifesi uygulamasından dolayı azalması beklenebilir. Diğer yandan Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatı toplam ihracat içinde küçük bir paya sahiptir. Ancak bu durumun olumsuz etkileri daha çok Kırgızistan'daki tüketiciler ve Türkiye'den ithal edilen malzeme ve yatırım ürünlerini üretim amaçlı kullanan üreticiler üzerinde etkili olabileceği beklenmektedir. Diğer yandan AEB geniş bir tüketici pazarını kapsadığı için Kırgızistan'daki Türk sermayeli şirketlerin artırılması için olanak hazırlayabilir. Bu çerçevede üretim faaliyetlerinde bulunan şirketler diğer AEB üyesi ülkelerin tüketim pazarına ürün satma olasılığı yükselebilir (Pirimbayev v.d., 2014).

4 Sonuç

Kırgızistan'ın egemen devletlerin arasında yer aldıktan sonra iki devlet arasındaki ilişkiler olumlu, iki tarafın menfaatlerine uygun olan ve çeşitli sektörlerdeki işbirliklerine dayalı olarak gelişmiştir. Ancak, uluslararası alanda son zamanlarda ortaya çıkan gelişmelerden dolayı karşılıklı ilişkilerin yönünün değişebileceği hakkında tartışmalar ortaya çıkmıştır.

Kırgızistan'ın AEB üyeliğini elde etmesinden sonra birlik içerisinde lider konumunu elde eden Rusya'ya karşı bağımlılığı artmıştır. Çünkü bütünleşme sürecinde ekonomik bakımdan zayıf olan üyeler kendilerinden daha büyük ve güçlü üyelere bağımlı hale gelmektedirler. Kırgızistan'ın hem ekonomik, hem siyasi anlamda güçlü olduğunu ifade etmek zordur. Dolayısıyla, Kırgızistan'ın kendi dış politikasını belirleme konusunda Rusya'nın etkisi artmış ve Kırgızistan herhangi bir konuda üçüncü tarafın onayı olmadan karar almada zorlanır hale gelmiştir.

Kırgızistan'ın bağımsızlığından günümüze süregelen Türkiye ile siyasi ilişkilerinin Kırgızistan'ın AEB'ye katılımı ile bozulmayacağı öngörülmektedir. Fakat iki ülkenin ekonomik ilişkilerinde değişimler yaşanması beklenmektedir. Kırgızistan'ın ithalat ve ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında Türkiye üst sıralardadır. Dolayısıyla yeni gümrük tarifeleri ile her yıl artış gösteren ekonomik krizler hariç) ekonomik ilişkilerin sektöre uğraması beklenebilir. Bu durum Türkiye'den gelen kaliteli ürüne makul fiyat üzerinden ulaşma şansını kaybeden Kırgızistan'daki tüketici üzerinde olumsuz etki oluşturabilecektir. Bununla birlikte Türk sermayeli şirketler gümrük tarifelerinden etkilenmemek ve BDT pazarına daha kolay ulaşabilmesi için Kırgızistan'a doğrudan yatırım yaparak üretimi de gerçekleştirebilir.

Kaynakça

- “Rusya-Belarus-Kazakistan Gümrük Birliği Anlaşması,” (Ekim 2010), Erişim Tarihi: 5 Ocak 2013, <http://oibrussia.org/tr/pdf/BDT%20GUMRUK%20BIRLIGI.pdf>.
- Avcu, S.A., Avrasya Gümrük Birliği ve Kırgızistan: Avantajları ve Dezavantajları, T.C. Türk işbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı AVRASYA ETÜDLERİ 45/2014-1 (269-297)
- ORASAM (Orta Asya Araştırmalar Merkezi) Rapor: Avrasya Ekonomik Birliği ve Kırgızistan, 2015.
- Pavlov, A. “Otsenka Ekonomičeskogo Effekta Prisoedineniya Kırgızskoy Respubliki k Tamojennomu Soyuzu.” Avrasyacı İktisadi Entegrasyon Dergisi 13, no. 4 (Kasım 2011):18-29;
- Şanlı, B., Ekonomik entegrasyon teorisi çerçevesinde Avrasya birliğinin olabilirliği, İktisadi ve İdari Bilimler dergisi, cilt 22, ocak 2008 sayı 1
- Shumylo-Tapiola, O.. “The Eurasian Customs Union: Friend or Foe for the EU,” The Carnegie Papers Dergisi (3 Ekim 2012), s.4, Erişim Tarihi 29 Mayıs 2013, <http://carnegieendowment.org/2012/10/03/eurasian-customs-union-friend-or-foe-of-eu/dyir#>.
- Джураев, Э. "ЕАЭС и внешняя политика Кыргызстана". Central Asian Bureau for Analytical Reporting, 18.06.2015. Erişim Tarihi: 4.01.2016, <http://www.cabar.asia/ru/kyrgyzstan/301-emil-dzhuraev-eaes-i-vneshnyaya-politika-kyrgyzstana>
- Иманалиева, К.К., “Политологическая энциклопедия Кыргызстана”, КНУ им. Ж. Баласагына; Кыргызско-Российский Славянский университет, Бишкек, 2013